ANDRIES & DANIEL

Vriendschap in de vroegmoderne Nederlanden

Luuc Kooijmans

Aan het begin van de Nederlandse Opstand waren Andries en Daniel van der Meulen protestantse kooplieden te Antwerpen. Hun broer Jan was een van de zevenduizend slachtoffers die muitende soldaten in 1576 in Antwerpen maakten tijdens de zogenaamde 'Spaanse furie'. Gedurende een aantal jaren hadden de protestanten in Antwerpen het heft in handen, en Andries van der Meulen maakte in die periode deel uit van het stadsbestuur. Maar toen Spaanse troepen in 1585 de stad na een langdurige belegering wisten te heroveren, zocht Andries met zijn familieleden, zoals veel protestantse handelaars, een veilig heenkomen in Duitsland. Daar hoefde men niet bevreesd te zijn voor godsdienstige vervolging en economisch gezien was het gebied gunstig gelegen. Verscheidene Antwerpse kooplieden weken uit naar Frankfurt of Keulen, anderen naar Hamburg of Stade. De Van der Meulens kozen Bremen als ballingsoord.[1]

Toen Antwerpen door de Spanjaarden werd ingenomen was Daniel van der Meulen in de Noordelijke Nederlanden, waar hij bij het begin van de belegering heen was gezonden om steun voor de Antwerpse calvinisten te organiseren. Behalve in het politieke centrum Delft, verbleef hij enige tijd in Haarlem, waar hij eind 1584 trouwde met Hester della Faille. Dat huwelijk was niet onomstreden. Het was Daniel aanbevolen door zijn oudere broer, niet in de laatste plaats omdat de familie Della Faille, net als de Van der Meulens afkomstig uit Antwerpen, een zeer grote handelsfirma beheerde met diverse buitenlandse filialen.[2] Bovendien was de vader van Hester pas overleden en wachtte er een aanzienlijke erfenis.

Hester della Faille stond sinds de dood van haar vader onder voogdij van haar broers, die toestemming voor een huwelijk moesten verlenen, en een van die broers, Marten della Faille, had bezwaren. Omdat hij haar niet met Daniel van der Meulen wilde laten trouwen ontvluchtte Hester het ouderlijk huis te Antwerpen, om bij een tante in Haarlem te gaan wonen.

Omdat een gedeelte van de familie Della Faille zich in Antwerpen bevond en een ander deel was geëmigreerd naar de Noordelijke Nederlanden, ondervonden de onderhandelingen over het huwelijk nogal wat vertraging. Daniel van

---

1 Zie de inleiding van: Gisela Jongbloet-Van Houtte ed., *Brieven en andere bescheiden betreffende Daniel van der Meulen 1584-1600* I (Den Haag 1986).

2 Zie W. Brulez, *De firma Della Faille en de internationale handel van Vlaamse firma's in de 16e eeuw* (Brussel 1959).

der Meulen werd er ongeduldig van, maar zijn broer maande hem tot kalmte en beloofde hem te zullen helpen. In september 1584 drong Andries van der Meulen vanuit Antwerpen bij Hester della Faille aan op een snelle beslissing. Hij schreef: "de goede affectie die ick altijt Uus vaders huijs en U- int particulier hebbe toegedragen heeft mij gemoveert den liefsten vriendt die ick inder weerelt hebbe (dat is mijn broer Daniël) te raden met U- conversatie te nemen ende te begeeren tot een huijsvrouwe".[3] Hij had dat gedaan omdat hij ervan overtuigd was dat het een geslaagd huwelijk zou worden, "mij bekent zijnde de vreedsame conditien ende goede qualiteijten die in mijn broeder zijn [...] oock wetende hoe profijtelijck soodanighen alliantie aen U- huijsse ende aen onsen huijsse wesen sal".[4]

Behalve door de verspreiding van de familie was de vertraging vooral te wijten aan de tegenwerking van Marten della Faille. Andries van der Meulen probeerde hem te overreden, maar zonder succes. Omdat de andere broers van Hester geen bezwaren hadden werd vervolgens besloten om het huwelijk dan maar te voltrekken zonder de toestemming van Marten. Andries van der Meulen waarschuwde zijn broer wel om niet ontactvol te handelen, "want dat soude U strecken tot groote disreputatie".[5]

Hester della Faille stuurde haar broer Marten in een laatste poging om hem over te halen nog een brief, maar daarvan raakte hij alleen maar opgewonden, zodat ze op 22 november 1584 zonder zijn toestemming in ondertrouw ging. Ze nodigde hem uit voor de bruiloft.

Het was een vereiste dat een voorgenomen huwelijk op drie achtereenvolgende zondagen werd aangekondigd in de kerk, zodat mensen die er bezwaren tegen wilden inbrengen de gelegenheid hadden om dat te doen. Daniel van der Meulen en Hester della Faille hadden dat naar behoren gedaan, maar alleen in Haarlem, en niet in Antwerpen. "Wij sijn seer onbedacht gheweest de kerckgeboden hier niet te laten doen", schreef Andries van der Meulen vanuit Antwerpen aan zijn broer, "ick vreese voor groote opsprake midts het gebruijck soo is ende oock behoorlijck". Antwerpen was tenslotte hun stad, in Haarlem waren ze slechts een 'vreemdelinck'.

Het huwelijk werd enige tijd uitgesteld, maar op 25 december vond het dan toch plaats. Marten della Faille had het moeten gedogen. "Ick heb 't seven ende acht maenden tegen gehouden", schreef hij aan een kennis in het buitenland, "sij hebben 't nu in Hollant gedaen sonder mij".[6] Daniel verbleef voorlopig nog in Delft, terwijl Hester bij haar broer Jacques in Haarlem woonde. Het was in diverse opzichten een ongelukkige situatie. "Het verdriet mij niet weijnich aldus

---

3 In citaten zijn vormen als 'U Edele', en afkortingen daarvan, verkort tot U-.

4 *Brieven Daniel van der Meulen*, 24. Andries van der Meulen aan Hester della Faille, Antwerpen, 22-9-1584.

5 Brieven van Andries van der Meulen aan zijn broer Daniel, 1584-1585, in: *Brieven Daniel van der Meulen.*

6 *Brieven Daniel van der Meulen*, 428. Marten della Faille aan Antonio Schorremans, Antwerpen, 31-12-1584.

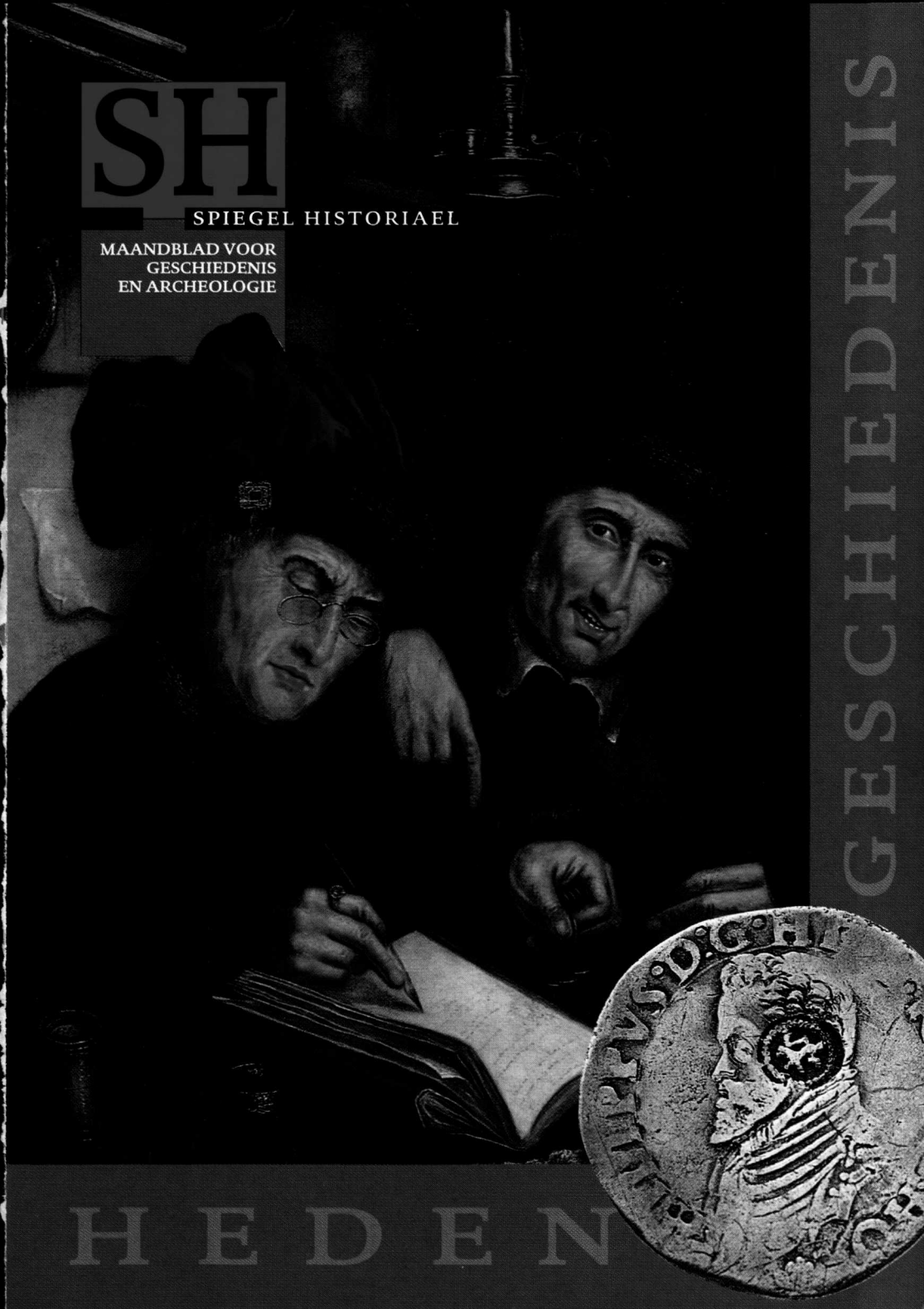
SH
SPIEGEL HISTORIAEL
MAANDBLAD VOOR
GESCHIEDENIS
EN ARCHEOLOGIE
GESCHIEDENIS
HEDEN

Spiegel Historiael:

AL 30 JAAR HET TOONAANGEVENDE MAANDBLAD VOOR GESCHIEDENIS EN ARCHEOLOGIE

HEBBEN U EEN BREEDE BELANGSTELLING?

Dan is Spiegel Historiael uw blad: veelzijdig en rijk geïllustreerd.
In elk nummer houden deskundige auteurs u op de hoogte van een breed scala aan historische onderwerpen: van prehistorie tot recente geschiedenis.

NIEUWE ONTWIKKELINGEN EN TRENDS

Series en vaste rubrieken informeren lezers die zijn geïnteresseerd in lokale en regionale geschiedenis, genealogisch onderzoek en kunstgeschiedenis over de nieuwste ontwikkelingen.

WILT U EEN ONDERWERP UITDIEPEN?

Dat kan. U ontvangt drie themanummers per jaar. Elk artikel is voorzien van literatuurverwijzingen en u ontvangt bovendien elk jaar een uitgebreid register.
Zo kunt u een artikel, bespreking of auteur altijd gemakkelijk terugvinden.
Een gratis service!

VASTE RUBRIEKEN

De rubriek Courant haakt in op actuele gebeurtenissen op historisch, archeologisch en cultureel gebied door commentaren en interviews. In Boekenspiegel en Speciaal geselecteerd vindt u de nieuwste uitgaven. En de Agenda geeft u een overzicht van tentoonstellingen, lezingen, congressen en programma's op radio en TV.

INTERESSEER DAN JAAR DE GESCHIEDENIS BIJ U TERUG

Naast de zes losse nummers ontvangt u in het voorjaar, de zomer en het najaar een thematisch dubbelnummer, gewijd aan een actueel onderwerp.

SPECIALE AANBIEDINGEN

In elk nummer vindt u een speciale aanbieding: een boek dat alleen aan lezers tegen een gereduceerde prijs wordt aangeboden.
De redactie van Spiegel Historiael nodigt abonnees bovendien regelmatig uit voor een symposium, lezing of congres over een actueel onderwerp.

SH
SPIEGEL HISTORIAEL
MAANDBLAD VOOR GESCHIEDENIS EN ARCHEOLOGIE

Trakteer uzelf

OP EEN ABONNEMENT EN ONTVANG UW WELKOMSTGESCHENK

Hoe Japan het Westen ontdekte
Een geschiedenis in houtsneden
Door Gerhard Dambmann
Met vele fascinerende afbeeldingen in kleur en zwart/wit
Gebonden, met stofomslag
Winkelwaarde ƒ129,50

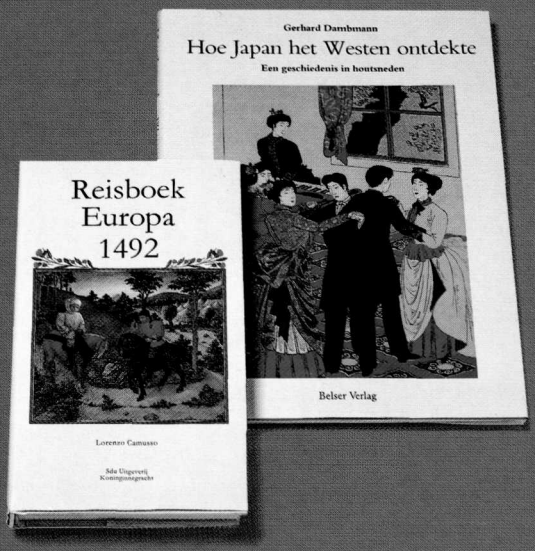

Reisboek Europa 1492
Tien aanstekelijke reisverhalen over de in 1492 belangrijkste routes.
Met ruim 260 schitterende kleurenillustraties.
Door Lorenzo Camusso.
Gebonden met stofomslag
Winkelwaarde ƒ 79,90

Ik trakteer mezelf

op Spiegel Historiael, het maandblad voor geschiedenis en archeologie

Met ingang van nummer ____ ontvang ik een

- ◯ **Jaarabonnement voor f 95,00**
- ◯ **Jaarabonnement voor f 69,50**
  (studenten en houders van een CJP: kopie van inschrijvingsbewijs of kaart bijsluiten)

- ◯ **Nee, ik neem nog geen abonnement, stuur mij eerst een gratis proefnummer**

Naam _____ **m/v**

Adres _____

Postcode _____ **Plaats** _____

Telefoon _____

Handtekening

Als welkomstgeschenk kies ik:
(a.u.b. doorhalen wat niet wordt gewenst)

Reisboek Europa 1492 / Hoe Japan het Westen ontdekte

Deze bon is geldig tot en met 31 december 1995 of zo lang de voorraad strekt.

Neem nu een abonnement en ontvang uw welkomstgeschenk

HOOFDREDACTIE
Drs. F.K.M. Anzion (coördinatie)
Drs. G.R. van der Meulen
N.H. Witteman

REDACTEUREN
Prof. dr. K. van Berkel, Groningen
Prof. dr. D.E.H. de Boer, Groningen
Prof. dr. C. Lis, Brussel
Drs. G.A.M. Offenberg, Amsterdam
A.G. van der Steur, Haarlem
Prof. dr. A.M. van der Woude, Wageningen

SH
SPIEGEL HISTORIAEL
MAANDBLAD VOOR GESCHIEDENIS EN ARCHEOLOGIE

Een postzegel is niet nodig

Sdu Uitgeverij Koninginnegracht
Abonnementenadministratie Spiegel Historiael
Antwoordnummer 10734
2501 WB Den Haag

56789abcdefg

gesceijden te wesen ende soo over en weder te reijsen, welck niet sonder peryckel ende voor de werelt wat spottelijck is", aldus Daniel van der Meulen in een brief aan zijn vrouw.[7]

Nadat het huwelijk was voltrokken, kwam de volgende netelige kwestie aan de orde: de verdeling van de erfenis. Ook daarover bestond onenigheid tussen de gebroeders Della Faille. Met name Marten en Jacques waren het niet met elkaar eens. Marten zei de ruzies te betreuren: als "alle mijn broers ende swagers de ruste van mijn vaders huis ende sijn eere, die onser allen oock is, hadden gerespectert, dar ware vrinscap die nu te soecken is [...] Den haet ende nijt is meester [...] die passie soo groot, datse alle eere ende relickheijt vergeten". Was het maar zo "dat men de eere van sijn ouders insage ende van sijn selven, wij waren een geluckich huis ende alle de werelt soude ons huis eere nar geven, dar nu ons vianden met ons spotten ende hemlieden profijt dar mede doen".

Jacques probeerde de ruzie met zijn broer te bezweren door aan te bieden peet te zijn over Martens volgende kind, maar Marten sloeg het aanbod af: "ick can 't niet gedoen; die men nempt tot sulx is om vrinscap te vermeerderen, oock om die te continueren". En van vriendschap was geen sprake. Hij was niet van plan iemand als peetvader te nemen die hem voortdurend beledigde en trachtte te benadelen. Zijn broers zochten "geen continuele vrinscap, gelijck dat onder broers betaempt". Waren ze er op uit om "vrinscap te hebben ende darinne te continueren, soo moet men eerst alle differenten nederleggen". Zolang dat niet geschiedde was Marten niet van plan enige "avanse van vrinscap te maken, ende liever van vremde vrinden maken".[8] "Degene die ick voor seker houde, daer ick sal in vrinschappe mede sijn", schreef Marten aan zijn broer.[9]

Daniel van der Meulen eiste namens zijn vrouw zijn deel van de erfenis op, maar werd door zijn broer gewaarschuwd om tactvol te werk te gaan. Andries schreef hem dat hij er verstandig aan zou doen "aen alle sijden goede vrientschap te houden". Dat was niet eenvoudig. In zijn afwezigheid werd Hester bewerkt door haar broer Jacques, die vond dat Daniel zich in de erfeniskwestie te bot en inhalig gedroeg, en zijn zuster op het hart drukte dat ze het testament van haar vader moest respecteren.

In de huwelijksvoorwaarden was de bepaling opgenomen dat Hester della Faille haar deel van de erfenis van haar vader zou inbrengen, met de beperking die haar vader daaraan in zijn testament had verbonden, namelijk dat zij haar erfdeel in land uitbetaald zou krijgen. Daniel van der Meulen was daar niet gelukkig mee en probeerde onder die bepaling uit te komen. "Ick en hadde sulcx niet verwacht van eenen die ick voor mijnen besten vrindt gekosen hadde",

---

7 *Brieven Daniel van der Meulen*, 444. Daniel van der Meulen aan Hester della Faille, Den Haag, 7-3-1585.

8 *Brieven Daniel van der Meulen*, 203-205. Marten della Faille aan Daniel van der Meulen, Antwerpen, 28-3-1585.

9 *Brieven Daniel van der Meulen*, 475. Marten della Faille aan zijn broer Jacques, Antwerpen, 4-5-1585.

Jacques de la Faille. Tekening door Hendrick Goltzius.

aldus Jacques della Faille, die er verder op aandrong dat Daniel van der Meulen zich niet langer zou inlaten met politieke opdrachten, zoals hij voor zijn huwelijk had beloofd.[10] Andries van der Meulen waarschuwde zijn broer om niets overhaasts te ondernemen: "laet gheenen inbreuck van onvrientschap tussen UL huijsvrouwe ende U gheschieden, maer gheeft haer liever alles toe tot beter ghelegentheijt". En: "neemt gheen questie tegen Jacques de la Faille, in geender manieren, opdat ghij hem geen stoffe en gheeft tot uwe onrust, want ghij en hebt geenen interrest daerbij". Andries wilde dat alle onenigheid zo snel mogelijk zou worden opgelost: "onse reputatie seer daeraen hanght".

Kort tevoren had Daniel van der Meulen nog geopperd om een compagnie aan te gaan met Jacques della Faille, maar Andries had dat tegengehouden, omdat hij bang was dat Daniel dan te afhankelijk van Della Faille zou worden, "daer ghij nimmermeer ghenoech debvoirs in en sult connen ghedoen". Bovendien vond hij Jacques della Faille's karakter "te vreemt en te quaet". Della Faille was weggegaan uit Antwerpen hoewel hij een openbaar ambt uitoefende waarvoor hij onder ede had moeten verklaren dat hij de stad niet zou verlaten. Toen hij daartoe werd aangespoord weigerde hij terug te komen en de boete die hem was opgelegd te betalen. Die boete werd vervolgens voldaan door Andries van der Meulen, die zo hoopte een schandaal te voorkomen en de reputatie van de schoonfamilie van zijn broer te beschermen. Hij had Della Faille een 'vrientstuck' willen tonen, maar als dank kreeg hij een brutale brief terug. "Hij verwijt mij dat hij ghehoopt hadde dat ick hem beteren vriendt was", schreef Andries verontwaardigd aan Daniel. "Ick hebbe hem hierop wat vrijmoedichlijck gheantwoort ende voorwaer, hij behoort hem sulckx wel te schamen". Andries had zich zeer boos gemaakt om Della Failles "seer groote ondancbaerheijt, inpudentie ende gieriche ijt", maar hij had het daarbij gelaten "opdat ick sijnen

10 *Brieven Daniel van der Meulen*, 462-463.

vrientschappe houden zoude". Hij moest wel zeggen dat hij niet gewend was "dat iemant, wie hij oock ware, met soo luttel respect" aan hem schreef. "Daeromme, soo hij de eerbaerheijt niet beter en kent ende anders gheen maniere en weet van schrijven, soo en begeere ick gheen brieven van hem meer, maer sal se hem sonder die te openen wedromme seijnden".

"In compaignie te comen en vinde ick in egeender manieren gheraden", liet hij Daniel weten, "hout onse liberteijt ende eere weerder dan alsoo te verliessen".

Van een compagnie met Jacques della Faille kwam niets. Nadat zijn familie Antwerpen had verlaten, voegde Daniel van der Meulen zich met zijn vrouw bij hen in Bremen. Daar woonde hij tot hij in 1591 besloot om zich in de Noordelijke Nederlanden te vestigen. Hij koos als woonplaats Leiden, voor hem vooral aantrekkelijk vanwege de textielproductie, die daar sinds de val van Antwerpen aanzienlijk was toegenomen. Vanuit Leiden richtte hij zich, in navolging van zijn schoonfamilie, op de handel op het Middellandse Zeegebied, die tot dan toe was beheerst door Venetiaanse kooplieden, maar waaraan nu ook Nederlandse kooplieden gingen deelnemen. Daniel werkte daarbij nog altijd samen met zijn broer Andries, die in Bremen was gebleven.

Ook zijn zuster Sara en haar man Antoine Lempereur woonden nog in Bremen. Zij schreef hem in 1592 dat ze had begrepen dat het wonen in Holland tamelijk goed beviel: "soo ontfunckt daerdoor tgene alreede in ons ontsteken is, te weten de begeirte om oock soo vele naerder gebuer van onse Brabant en Vlaenderen te mogen wesen". Omdat ze net als Daniel "der liefster vrinden conversatie voor een der principaelster aengenaemheden" hield, hoopte ze dat ze uiteindelijk "int selfde vaederlandt bij malcanderen" zouden mogen komen. Tot die tijd zou ze zich "te vreden houden daer wij sijn" en zich "daer mede troosten dat de verscheijdenheijt der plaetsen onse vereenichde herten niet veranderen en sal, maer malcanderen altijt met dinstwillige vrintschap verbonden blijve".[11]

In 1600 viel Daniel van der Meulen ten prooi aan de pest. Zijn dood werd door zijn verwanten vooral beschouwd als een groot verlies voor de familie: "c'éstoit un homme doué de parties fort recomandables et utiles en un parentage".[12]

Onmiddellijk na zijn dood begon zijn twaalfjarige dochter Hester over pijn in haar hoofd te klagen, en spoedig had ze ook hevige koorts. Ze had geen builen, maar de koorts verminderde niet. Op aandringen van naaste familieleden besloot Daniels weduwe Hester de la Faille om haar overige kinderen naar Utrecht te sturen. Ze vond het afschuwelijk om haar kinderen te moeten laten gaan, maar er zat niets anders op. Ze schreef geëmotioneerd aan haar schoonzuster Sara van der Meulen: "soo bidde ick UE uijt gront mijnen herten dat se

---

11 GA Leiden, archief Daniel van der Meulen 295. Sara van der Meulen aan haar broer Daniel, Bremen, 7-12-1592.

12 *Brieven Daniel van der Meulen*, XXXIII.

ue toch ergens wel wil besteden ende alle de preservativen die 't mogellijck is versorgen". Ze vroeg Sara om haar kinderen als moeder te behandelen "om de liefde van mijnen lieven man, uwen lieven broeder". "Ick blijve bij mijn siecke dochter [...] mijn herte sluijt dat mijn kinderen moetten van mij gescheijden sonder dat ick se niet eens en haren adieu cusse". Niemand moest haar komen bezoeken, en vooral haar zwager Andries van der Meulen niet, "op dat hij oock in geen verdriet en come, want ons broeder, daer sette ick nau mijne hope dat hij als [vader] over mijne kinderen sal wesen".[13]

Vriendschap in de vroegmoderne periode

In vroegmodern West-Europa was de familie, en met name het gezin, belast met het produceren van nakomelingen en het doorgeven van bezit en normen en waarden, en het was de taak van ieder individu om aan de uitvoering van die opdracht mee te werken. Diverse calamiteiten konden een soepel verloop van de reproductie in de weg staan, en het leven bestond voor een niet onbelangrijk deel uit het bedenken van oplossingen voor de problemen die daardoor ontstonden. In die oplossingen speelden familieleden een belangrijke rol.

In geval van nood, niet alleen in geval van tegenslag, maar in het algemeen in gevallen waarin men steun nodig had, kon men meestal niet terugvallen op instellingen. Men was in belangrijke mate aangewezen op de hulp van particulieren. In zo'n geval wendde men zich meestal tot verwanten.

Wie iemands verwanten waren stond vast, maar de inhoud die men aan de diverse verwantschapsrelaties gaf niet. Slechts met een deel van de verwanten had men daadwerkelijk contact, en de intensiteit en de inhoud van die contacten kon verschillen. Dat hing af van iemands persoonlijke voorkeur, van zijn behoeften en van de omstandigheden.

Men had de mogelijkheid om te kiezen met welke verwanten men effectief wilde omgaan, maar die keuze was niet vrij. Verwantschap hield een zekere verplichting tot solidariteit in. Met de allernaaste verwanten (ouders, broers en zusters, kinderen) werd die solidariteit 'natuurlijk' geacht. Het lag, meende men, in het menselijk karakter besloten dat ouders en kinderen en broers en zusters genegenheid voor elkaar koesterden, en op grond daarvan was solidariteit min of meer vanzelfsprekend. Met het toenemen van de genealogische afstand namen de verplichtingen af.

Behalve waar het gezinsleden betrof kon men dus min of meer kiezen ten opzichte van welke verwanten men verplichtingen wilde accepteren. Die keuze hing, behalve met genegenheid, vooral samen met de omstandigheden waarin de verwanten verkeerden. Men was uiteraard geneigd om, behalve met verwanten met wie men goed kon opschieten, vooral relaties te cultiveren met verwanten

---

13 UB Leiden, archief Thysius 274, brieven van Hester della Faille aan Sara van der Meulen, Leiden, augustus 1600; archief Daniel van der Meulen 269, brieven Hester della Faille aan Nicolaas de Malapert en aan haar kinderen.

in goede doen, omdat die nu eenmaal beter in staat waren om steun te verlenen. Aan de andere kant was er enige morele pressie om verwanten die in penibele omstandigheden waren geraakt niet in de steek te laten.

In het algemeen werden de verwanten met wie men verplichtende relaties onderhield aangeduid als 'de vrienden'. De vrienden vormden het sociale vermogen van een individu. Zij waren degenen die konden worden aangesproken als men bepaalde doelen wilde bereiken of bepaalde problemen wilde oplossen. Om ervoor te zorgen dat zij, als het er op aan kwam, bereid zouden zijn om steun te verlenen, moest men krediet opbouwen, dat wil zeggen tonen dat men die steun waard was, dat men bereid was er iets voor terug te geven. Men moest dus laten zien dat men iets te bieden had en de ander ervan overtuigen dat men bereid was om zich op zijn beurt voor hem in te zetten.

Om anderen ervan te overtuigen dat men niet alleen in staat, maar ook bereid was om steun te verlenen, was in de eerste plaats een goede reputatie vereist. Men moest ervoor zorgen dat men de naam had betrouwbaar te zijn. Verder was het cultiveren van vrienden vooral een kwestie van 'goodwill' kweken. Dat gebeurde in eerste instantie door middel van 'beleefdheden': uitnodigingen, visites, attenties, en enig concreet hulpbetoon. Als de relatie op die manier gestalte had gekregen moest hij in stand worden gehouden. Men moest, zoals dat heette, 'correspondentie' blijven houden. Dat gebeurde via briefwisseling, het uitwisselen van geschenken, visites, en uitnodigingen voor feesten en maaltijden. De relatie kon op semi-formele wijze worden bevestigd door vrienden te vragen om als peetouders of als getuigen bij een huwelijk op te treden. Maar het onderhouden van vriendschapsrelaties geschiedde vooral via het verrichten van diensten voor elkaar. Die diensten konden variëren van het verrichten van kleine boodschappen tot het verschaffen van leningen of het regelen van een benoeming. Om die diensten te kunnen verrichten spraken vrienden vaak weer andere vrienden aan, die zo dus als tussenpersonen fungeerden.

Reciprociteit vormde het onderliggende principe bij de uitwisseling van beleefdheden en diensten. Wie een gift accepteerde of om een dienst had gevraagd, achtte zich gebonden om een tegenprestatie te leveren. Die tegenprestatie was niet omschreven en hoefde niet onmiddellijk te worden geleverd. Een dienst of een gift was een vorm van krediet. De rekening bleef openstaan en kon tezijnertijd in balans worden gebracht. De balans diende ongeveer in evenwicht te blijven, maar daar hoefde niet op korte termijn voor te worden gezorgd.

Het streven was dat wat men bij het cultiveren van een relatie won op zijn minst gelijkwaardig was aan wat men er in investeerde, maar de balans was geen eenvoudige rekensom, omdat de te verwachten steun op cruciale momenten er een belangrijk onderdeel van was.

Het systeem was dus flexibel, maar doordat de verplichting niet was omschreven, was het moeilijk te bepalen wanneer sancties op zijn plaats waren. 'Harde', gerechtelijke, sancties waren niet mogelijk. Het vervullen van vriendschapsverplichtingen was een kwestie van eer en geweten. De sanctie op het

niet nakomen van morele verplichtingen was schuldgevoel, en aantasting van goede naam.

Met het onderhouden van vriendschapsrelaties had men in de eerste plaats de eigen belangen op het oog, maar men moest daar subtiel mee omgaan. Men was afhankelijk van anderen, en moest dus rekening houden met de belangen van anderen. Daarnaast had men rekening te houden met de heersende normen. Soms werd men geacht de eigen belangen opzij te zetten. Men werd bijvoorbeeld geacht verzoeken om hulp te honoreren van naaste verwanten die in problemen waren geraakt, ook al had men van hen weinig terug te verwachten. Men kon dergelijke verzoeken wel naast zich neerleggen, maar daarmee besmette men zijn reputatie, want hoe pragmatisch men er in de praktijk ook mee omsprong, vriendschap was toch gehuld in een normatief jasje. Met name als het om naaste verwanten ging, werd de relatie geacht te berusten op genegenheid, en steun aan naaste verwanten was een morele plicht. Maar ook als het niet om nauwe verwantschap ging, impliceerde het feit dat men correspondentie hield bepaalde verplichtingen, en wie die op beslissende momenten niet na kwam liep het risico voor ondankbaar en onbetrouwbaar te worden versleten.

'Ware vriendschap'

Op 16 augustus 1600, drie weken na haar vader, stierf de jonge Hester van der Meulen; "seer cristellijck", volgens haar moeder: "twijfelle niet of is een erfgenaem des eeuwigen leevens, want bat godt soo van herten ende soo verstandich [...] de bequaemste ende vriendellijckxste haelt mij god af, daer ick meijnde mijnen meesten troost op te hebben, het valt mij seer hert, dees straffe die mij god over laet comen". In alle ellende was Hester della Faille zeer dankbaar voor de hulp die ze van haar schoonzuster had gekregen en voor de troostende en geruststellende woorden van haar zwager Andries van der Meulen, "waer in hij sijn trouherticheijt aen mij, door die liefde die ons broer ende mijnen man malcanderen hebben toe gedragen [...] ick wete dat hij dat nau aen mijne kinderen sal betoonen".

Haar oudste zoon Daniel zat al samen op school met Andries' oudste zoon, Andries junior. De twee jongens zaten oorspronkelijk in Leiden op school, maar toen daar in de zomer van 1599 de pest uitbrak, waren de jongens eerst naar Utrecht gestuurd, en vervolgens naar Bremen.

Hoewel hij jonger was maakte Andries sneller vorderingen dan Daniel, waarbij voor Daniel wellicht het verlies van zijn vader een rol speelde. Zijn broertje Hans, die nog thuis in Leiden woonde, had daar volgens zijn moeder in elk geval veel last van. Ze schreef "bidt god voor 't lanck leven van uwe ouders, want sijn de kinderen soo nut"; men kan "'t verlies niet bevroeijen voor dat men

se quijt is ende dan is 't te late". Ze stuurde twee bogen naar Bremen, voor de jongens om zich "tsamen buijten te vermaken ende vogellen te schieten".[14]

In oktober 1605 vertrokken de jonge boogschutters naar Frankrijk, in het gezelschap van een pedagoog, die er op moest toezien dat ze de Franse taal leerden schrijven en spreken, en er daarnaast voor zorgen dat ze vorderingen maakten in het Latijn, en in rekenen en schrijven. Waar het vooral om ging was "de bien parler et escripre la langue francoise et que vous rendes habils en votre facon de bien vivre, car cela rend les jeusnes gens aggreable". De jongens werden, zoals gebruikelijk in hun kringen, in humanistische sfeer opgevoed en tijdens hun educatie kwamen zij in aanraking met een concept van vriendschap dat 'persoonlijker' was dan het traditionele, dat naar voren kwam in de brieven van hun ouders: het concept van 'ware vriendschap'.

Het vroegmoderne concept van vriendschap paste in een traditie die was overgeleverd uit oudheid en middeleeuwen, waarin vriendschap stond voor het bevorderen van consensus, vrede en saamhorigheid. Saamhorigheid werd in de eerste plaats verbonden met verwantschap, en de begrippen verwantschap en vriendschap overlapten elkaar gedeeltelijk. Soms werden ze eenvoudigweg als synoniemen gebruikt, soms werd vriendschap beschouwd als een soort complement.

In de Klassieke Oudheid werd een voorstelling van vriendschap gepresenteerd die een aansporing moest vormen om publieke plichten te vervullen. Aristoteles propageerde een vorm van 'burgervriendschap' die diende om de gemeenschapszin te versterken. In de voorstelling van Aristoteles was vriendschap wel een persoonlijke relatie, maar die relatie had tevens een publieke betekenis: naarmate er meer vriendschap heerste was de gemeenschap steviger gefundeerd.

Ook voor Cicero had vriendschap een publieke betekenis: het ging hem vooral om politieke betrouwbaarheid. Net als Aristoteles gaf hij zijn opvatting van vriendschap een nadrukkelijk moreel fundament: de relatie diende te zijn geworteld in het streven naar 'virtus'. Vriendschap was een relatie tussen individuen die op grond van wederzijdse genegenheid solidair met elkaar waren en dat tot uiting brachten in zowel praktische hulp als morele steun.[15]

Naast dergelijke opvattingen, waarin vriendschap diende om de banden binnen een gemeenschap te verstevigen, bestonden er andere concepten, waarin vriendschap diende om verschillende sociale groepen nader tot elkaar te brengen. In de Griekse antieke cultuur bestond een vorm van geritualiseerde vriendschap, 'xenia', die was bedoeld om het contact te bevorderen tussen leden van verschillende gemeenschappen, speciaal tussen de leiders van die gemeenschappen. Door middel van een aantal rituelen werd een pseudo-verwantschap

---

14 RA Utrecht, archief Van der Muelen 54. Hester della Faille aan Andries van der Meulen junior, Leiden, 6-7-1604.

15 Zie H. E. S. Woldring, *Vriendschap door de eeuwen heen* (Baarn 1994), 37-56.

gecreëerd, die moest leiden tot een onderlinge solidariteit, die tot uiting werd gebracht in het uitwisselen van diensten en geschenken.[16]

Ook in de Middeleeuwen diende vriendschap als instrument voor de bevordering van sociale cohesie, naast feodale- en verwantschapsbanden en de banden tussen buurtgenoten. Het individu kon solidariteit in de eerste plaats verwachten van verwanten. Die groep werd in Holland in de late middeleeuwen aangeduid als 'magen'. Meestal werden ze in een adem genoemd met vrienden, waarbij beide categorieën min of meer als synoniemen werden beschouwd. Wanneer een individu steun nodig had kon hij in principe rekenen op zijn 'magen ende vrienden', aan wie hij daarom ook de nodige verplichtingen schuldig was.[17]

Ook in Italiaanse steden werden in de veertiende en vijftiende eeuw 'parenti' en 'amici' meestal in een adem genoemd, vaak nog in combinatie met 'vicini', buren. Zij vormden de relaties waarover een individu kon beschikken bij het handhaven van zijn maatschappelijke positie. Vriendschap werd tot uitdrukking gebracht in de wederzijdse bereidheid tot het verrichten van diensten.[18]

Hoewel de relaties tussen het individu en zijn 'magen ende vrienden' in Holland in de Late Middeleeuwen steeds minder verplichtend werden, werd vriendschap in de vroegmoderne periode in de eerste plaats gebruikt in de traditionele middeleeuwse betekenis. Het woord 'vrienden' gold vaak als synoniem voor verwanten. Het werd gebruikt ter aanduiding van de verwanten die het individu waar nodig van steun verzekerden, en aan wie hij in ruil daarvoor bepaalde verplichtingen had.

Daarnaast speelde, in kringen waarin het humanisme van invloed was, dus vooral in de hoogste lagen van de burgerij, de klassieke versie een rol, waarbij de nadruk lag op de morele betekenis van vriendschap. Naarmate er meer onderscheid werd gemaakt tussen privé en openbaar, ging de opvatting van individuele, 'ware' vriendschap, fungeren als een ideaal dat werd gezien als een tegenwicht voor de gecorrumpeerde publieke relaties. In die zin was de functie van vriendschap vergelijkbaar met de functie die aan het gezin werd toegekend: het was een "haven in a heartless world".

Coornhert betoogde in navolging van Cicero dat ware vriendschap, gebaseerd op genegenheid en deugd, van meer waarde was dan rijkdom, macht en eer. Volgens hem waren "bij eenen waren vriend gheen aardsche schatten te ghelijcken". Wat doorgaans onder vriendschap werd verstaan, was een relatie die was gebaseerd op de verwachting van wederzijds voordeel, dat was "koopluijder, minnaren ende kinderen vriendschappe". Vriendschap werd ten onrechte verward met verwantschap: "bloedmaghen" werden volgens Coornhert "ghemeenlijck, maar oneijghelijck vrienden ghenoemt". Het essentiële verschil was

16 Gabriel Herman, *Ritualised Friendship and the Greek City* (Cambridge 1987).

17 P. C. M. Hoppenbrouwers, 'Maagschap en vriendschap', *Holland* 17 (1985), 69-108.

18 Christiane Klapisch-Zuber, *La maison et le nom* (Parijs 1990), 59-80.

dat bloedverwanten waren aangeboren, terwijl vrienden werden gekozen, op grond van "ghelijckheijd van zinnen en zeden".[19]

In deze trant ontwikkelde zich de moderne versie van vriendschap, terwijl de traditionele vorm aan betekenis inboette naarmate meer institutionele zekerheden de plaats innamen van persoonlijke. Maar gedurende de hele vroegmoderne periode, ook in de achttiende eeuw, bleef de traditionele vorm dominant. 'Ware vriendschap' bestond voornamelijk in gestileerde vorm, vooral onder studenten en onder beoefenaars van de literatuur.

Na hun Franse reis, die twee jaar had geduurd, werd het voor Andries en Daniel van der Meulen langzamerhand tijd om zich in het handelsvak te gaan bekwamen. Daarbij scheidden hun wegen. Nadat ze de helft van hun jeugd met elkaar waren opgetrokken, werden de twee neven nu op verschillende plaatsen gehuisvest. Daniel van der Meulen werkte enige tijd voor Andries' zwager Jacques de Velaer in Amsterdam, terwijl Andries bij zijn vader in Utrecht ging wonen. In het najaar van 1609 volgde een veel drastischer scheiding. Daniel werd naar Venetië gestuurd, terwijl de jonge Andries in Amsterdam zijn plaats op het kantoor van Jacques de Velaer innam.

De neven beloofden contact te zullen houden. "Puis que ne pouvons plus parler bouche a bouche [...] des lettres sont necessaires", schreef Daniel, "car aultement comme avec le temps tout va en decadence [...] l'amitié se perdroit".[20]

Daniel moest ook afscheid nemen van Susanna de Velaer, voor wie hij tedere gevoelens koesterde. Voor zijn vertrek gaf hij Andries nog een boek met verzen in bewaring, met de opdracht dat persoonlijk te overhandigen aan Susanna: "vous priant de le luy vouloir faire tenir entre ces propres mains et n'en parler n'y montrer a personne". Hij verzocht Andries om bij de overhandiging namens hem enige toepasselijke woorden te spreken. "Il vous plaira comme un vray amy pour lequel vous tiens".

In november 1609 meldde Daniel zijn behouden aankomst. Hij was eerst met een van Andries' zwagers naar Frankfurt gereisd, en daarna voortgegaan naar Neurenberg. Van daaruit was hij de Alpen overgegaan. Via Innsbruck, Bolzano en Trento was hij in Venetië gekomen, waar hij in bont gezelschap verkeerde, "composée des diverses humeurs, gens et religions". Gezien het feit dat het met de handel sober was gesteld, was hij blij dat er voor hem genoeg te doen was: "suis occupé a escrire de matin jusques au soire". Hij was benieuwd hoe de overhandiging van de verzen was verlopen.

Andries had in Amsterdam ook genoeg te doen, maar daar was hij niet zo blij mee, want hij wilde eigenlijk het liefst verder studeren. Hij liet weten dat de overhandiging van het boek met verzen volgens de instructies had plaats gevonden en dat hij er gloedvolle woorden bij had gesproken. "Je vous remercie

---

19 D.V. Coornhert, *Zedekunst dat is wellevenskunste* (Utrecht 1982), 295-309.

20 RA Utrecht, Van der Muelen 54. Briefwisseling tussen Daniel en Andries van der Meulen, 1609-1613.

infiniment d'avoir tellement embelly ma debte des parolles", schreef Daniel terug.

In Amsterdam droomde Andries van Italië, hoewel Daniel weinig positiefs over de Italianen had te melden. Wie wil omgaan met Italianen, schreef hij, moet zich aan alle denkbare zonden overgeven, "car plus qu'on est icy meschant, plus on est tenu pour galand homme".[21]

Andries probeerde van zijn vader toestemming te krijgen om ook naar Italië te gaan, en hij hield hem Daniel als voorbeeld voor. Zijn vader moest toegeven dat Daniel zich 'constant' had getoond, en zich niet had laten verleiden door de ondeugden "de ceste nation corrumpue" of door het roomse geloof. Hij spoorde zijn zoon aan goede betrekkingen met Daniel te blijven onderhouden, "car nous avons besoin de l'affection de tels amis". Maar hij bleef aarzelen om Andries ook naar Italië te laten gaan.

Zijn twijfels werden bepaald niet weggenomen door het bezoek van neef Daniel de Labistrate, die uit Italië was overgekomen en had gezegd dat het niet aan te raden was om een jongeman daar langer dan twee of drie jaar te laten blijven, omdat ondeugd en wangedrag er zo gewoon waren dat men neerkeek op degenen die er niet aan mee wilden doen. Andries had nog tegengeworpen dat hij toch sterk genoeg was om alle verleidingen te weerstaan, maar tevergeefs. Toen Daniel van der Meulen dat vernam schreef hij een woedende brief aan De Labistrate, waarin hij zich zo liet gaan dat hij Andries naderhand moest verzoeken om zijn excuses over te brengen.

Daniel van der Meulen was vol lof over de brieven die Andries hem stuurde. "Vraiment votre beau stil m'a tellement ravi que n'en suis pas seulement amoureux, mais quasi en extase, y trouvant tout ce qu'on pourroit requerir en un elegant orateur". Bovendien bevatten ze interessant nieuws. Alle Nederlanders in Venetië vroegen Daniel naar de brieven van Andries. Als hij naar Italië zou komen, zou hij daar alvast een reputatie hebben, die een ander door hard werken zou moeten veroveren. Daniel profiteerde er ook van.

Die zomer ontving Daniel een brief waarover hij minder enthousiast was. Andries moest hem melden dat Susanna de Velaer ging trouwen met een zekere Jan Stassart, door Andries omschreven als een koopman van ongeveer 34 jaar. Hij schreef ook dat Daniel welkom was op de bruiloft. Daniel antwoordde dat hij graag was gekomen als hij de benen van Pantagruel tot zijn beschikking zou hebben gehad.

Andries had zijn Italiaanse plannen opgegeven. Hij was inmiddels weer terug in Utrecht omdat zijn vader ernstig ziek was.[22] In de zomer had hij zulke hevige koortsaanvallen gekregen dat zijn familieleden "niet en dachten dat hij 't saude connen uut harden". Hij was niet bezweken, maar het was onvoor-

---

21 Italië gold in de Republiek als een land van corrupte zeden, waarvoor reizigers steevast werden gewaarschuwd. Zie Frank-Van Westrienen, *De Groote Tour*, 41, 45, 57-58, 126, 241.

22 RA Utrecht, Van der Meulen 24. Hester della Faille aan Andries van der Meulen, Leiden, 21-11-1610.

stelbaar hoe mager en zwak hij was geworden. Als zijn bed moest worden verschoond, kon hij niet zelf overeind komen, maar moest hij op een ander bed worden getild.[23] De doktoren wisten geen remedie, "vreesende gebreck in de leever soude wesen ende op een teyringe slaen mocht".

De ziekte van de oude Van der Meulen beroerde ook Daniel in Venetië, die sinds het overlijden van zijn vader alle hoop op zijn oom had gesteld. Als de oude man zou sterven, zag Daniel zichzelf "exposez comme une navire sans gouvernail en plaine mer a tous vents et tempestes".

De zieke leefde nog eenmaal op, maar in de winter voelde hij zijn einde naderen. Zijn oudste dochter was zwanger, en hij hoopte zijn kleinkind nog te kunnen zien, maar dat mocht niet zo zijn. Hoewel de hele familie om zijn herstel had gebeden kwam Andries van der Meulen zijn ziekte niet meer te boven, en hij stierf op 12 januari 1611.

Het verdriet onder de nabestaanden was groot. Zoon Andries was niet onmiddellijk in staat om over de dood van zijn vader te schrijven: "la douleur m'avoit tellement saisy et me commandoit de telle forte par mes passions [...] q le discours de la raison [...] avoit perdu en moy tout son commandement".[24] Hij had ter verontschuldiging goede redenen aan te voeren, "want voorwaer de val van sulcken piler (ick machet wel sonder roemen seggen) daer soo menich, soo groot als clein, op gesteunt & gebauwet hebben en is geen clein verlies". Het was een slag voor iedereen die van hem afhankelijk was geweest, maar vooral voor degenen "die door naerder banden & affectie der nature" aan hem waren gebonden.[25]

Daniel liet uit Venetië weten dat hij zeer aangedaan was door de dood van zijn oom: "semble que je le voy encore corporellement et qu'il parle à moy comme autrefois".

Vooral de weduwe, Susanna de Malapert, had het moeilijk met het verlies van het familiehoofd. Uiterlijk toonde ze zich "gestaedich ende lijdtsaem", zoals het een goed christen betaamde, maar het was wel duidelijk "dat se inwendich noch niet alles en heeft connen overwinnen". Haar schoonzuster Hester della Faille, de weduwe van Daniel van der Meulen, spoorde haar aan om niet te blijven rouwen. Het had haar ook zwaar getroffen om een van "onse beste ende troutste vrienden" te moeten verliezen, maar het was nu eenmaal gods wil. "Daeromme, seer lieve suster, bidde U- seer vriendelijck haer in sijnen wille te troosten". Verdriet was schadelijk voor de gezondheid, en overmatig verdriet was daarom gevaarlijk. De weduwe moest haar verdriet dus temperen, "opdat

23 UB Leiden, Thysius 272. Susanna de Malapert aan Sara van der Meulen, Utrecht, 20-8-1610.

24 RA Utrecht, Van der Meulen 46. Andries van der Meulen aan Marcus Mamuchet, Utrecht 5-2-1611.

25 RA Utrecht, Van der Meulen 46. Andries van der Meulen aan François Pierens, Utrecht 5-2-1611.

ghij uwe jonge kinderen oock niet te vroech en ontfalt, want souden u noch al misschen".[26]

Voor de jonge Andries, net twintig geworden, was de rouw om de dood van zijn vader aanleiding voor filosofische beschouwingen. "In lijden geduldich te sijn" was volgens hem de ware proef van deugdzaamheid. Ook aan Daniel was de humanistische educatie niet ongemerkt voorbijgegaan - hij haalde onmiddellijk Seneca aan.

Eer en profijt

De jonge Andries had alle studieplannen opgeschort en zich geheel op de handel geconcentreerd om zijn moeder te kunnen bijstaan. Hij was niet teruggegaan naar het kantoor van De Velaer in Amsterdam, maar in Utrecht gebleven. In de zomer na de dood van zijn vader kon hij niet beslissen wat hij zou gaan doen. Hij twijfelde tussen toch studeren, in Utrecht blijven, terugkeren naar Amsterdam of naar Italië gaan. Hij mocht kiezen, omdat twee van zijn ervaren zwagers naar Utrecht waren gekomen om de zaken waar te nemen. Daniel ontraadde Andries met klem om naar Italië te komen. Niet alleen viel er weinig te doen, maar bovendien was het leven er ook nog duur, vanwege de noodzakelijke "conspicuous consumption".

Het was 's zomers vreselijk heet in Venetië, en het beviel Daniel er helemaal niet, maar hij had weinig keus. Hij was nog minderjarig en bezat niets. Zijn moeder had de inkomsten van haar kapitaal nodig om zijn zeven broertjes en zusjes te onderhouden. Als zijn moeder zou overlijden zou Daniel de verantwoordelijkheid voor het gezin moeten dragen. Als oudste zoon was dat zijn taak, en hij zou die niet kunnen afschuiven op zijn broertje Hans, want die had daarvoor niet de geschikte persoonlijkheid: "craintif, et tousiours fiché sur les livres". Als jongetje was Hans "altoos weeckellijck geweest". Zodra het koud en vochtig was, kreeg hij last van slijm, en hij kreeg het dan zo benauwd dat zijn ouders voortdurend bang waren "dat hij in den slaep soude mogen verstickken".[27] Hij sliep altijd bij zijn moeder, die hem steeds met veel zorg omringde. Leergierig als hij was, wilde hij liefst 's ochtends vroeg aan de slag, maar zijn moeder verbood hem dat, omdat ze bang was dat hij dan kou zou vatten. Maar hij was veelbelovend. Nog voor hij negen was had hij zijn eerste Latijnse les gekregen. Hans was degene die verder moest studeren, "esperant que luy sara encore un jour l'honneur de notre famille". Daniel moest zien dat hij op de ene of andere manier zijn fortuin maakte in de handel.

Voor Andries gold min of meer hetzelfde, zij het dat hij kon steunen op zijn zwagers, die als ervaren kooplieden het bedrijf van zijn vader voortzetten.

---

26 RA Utrecht, Van der Meulen 24. Hester della Faille aan Susanna de Malapert, Leiden, 9 mei 1611.

27 Thysius 274; Hester della Faille aan Sara van der Meulen, Leiden, 3-4-1595, augustus 1600.

Andries besloot om niet terug te keren naar Amsterdam, en in het najaar van 1611 verhuisde hij naar Utrecht. Daar besloot hij dat hij zijn geluk zou gaan beproeven in Syrië. Hij zou zich gaan vestigen in Aleppo, waar wellicht wat te verdienen viel met de handel in specerijen en zijde. Syrië was een gebied waar Nederlandse kooplieden pas recent waren doorgedrongen, en Andries zag wel tegen de gevaren op. Maar Daniel stak hem een hart onder de riem. Venetiaanse kooplieden kwamen al veel langer in Aleppo en met de gevaren zou het heus wel meevallen, en trouwens, "qui veut gaigner et avancer ne doibt pas demeurer tousiour a couche dans son nid". Wie eer wil inleggen, vervolgde Daniel met jeugdig enthousiasme, "bande les jeux a toux perils pour se faire valoir". Hij vergeleek de contemporaine handelaar met de klassieke helden: "les poètes ont faict tous les heroes aller chercher par tout le monde les hasardts, pour estre estimés. De même a present que l'on fait seulement compte de l'argent, qui veult estre respecté doibt avec un courage invincible mespriser tous dangers". Eer en profijt vielen samen.

Daniel zelf wilde op zoek naar eer en profijt in Oost-Indië. Hij hoopte dat 'de vrienden' hem zouden toestaan om een reis naar Indië te ondernemen.

Andries bleef vooralsnog thuis en het dagelijks leven daar kende weinig heroiek. Zijn moeder vermaande hem "laet u haer toch afsnijden, wandt ten is hier geen manier met soo langhen haer te gaen". Andries wilde het liefst een studentenleven leiden, maar deed schrijfwerk voor de familiecompagnie.

Een ontijdig sterfgeval stuurde alle plannen in de war. Geheel onverwacht stierf in 1612 Jacques de Velaer, de man van Andries' zuster Elisabeth. De Velaer behartigde de Amsterdamse zaken van de Van der Meulens, en volgens Daniel "les amis en ont beaucout perdu pour estre luy homme qui tendoit bien au negoce et se travailloit volontiers par eux". De weduwe zette de handel voort met hulp van Andries, die tijdelijk bij haar kwam wonen.

Andries' moeder was blij dat hij zich nu helemaal op de handel richtte. "Hoope mettertijt een man sal woorden ende de bequamheijt sal hebben om onse afferen uut te vuren. Hij stelt er hem nu gheheel toe. Hij en heeft oock gheen ghebreck van verstant, hadde hij sijnen sin moghen volghen, saude liver bij de studie ghebleven hebben", maar "de vrinden die en vonden 't niet gheraden".[28]

Zo kreeg Andries van der Meulen een rol in het bedrijf, en in plaats van in Aleppo zat hij in de Nieuwe Steeg in Amsterdam. Zijn moeder en zuster stelden hem een deel van hun kapitaal ter beschikking om mee te handelen.
Dat deed hij met de nodige voortvarendheid, en met zoveel nonchalance, dat de omstanders hun hart vasthielden. "Het verdrit mij seer dat ick sien dat ghij het gelt soo luttel acht", verzuchtte zijn moeder, die vond dat Andries niet de juiste mentaliteit had. Hij nam niet alleen teveel risico, hij gaf ook teveel uit, en aan de verkeerde dingen. "Ick bidde u Andries noch andermale, laet toch alle gheselschappen varen, ende denckt dat het nu den tijt is dat ghij wat doen

28 Thysius 272; Susanna de Malapert aan Sara van der Meulen, Utrecht, 7-5-1613.

moet, als anderen, om met eeren door de weerelt te gheraken. Godt geft u nu de middelen, toe nemet oock waer [...] en geeft geen oorsacke dat de liden van u wat segghen tot uwen nadiel, want saude mij seer bedrouven [...] daeromme seer lieuve soon, hebdt altijt godt voor oogen ende volcht het goede na ende ghedenckt altijt wat ghij voor eenen vader ghehadt hebt, opdat ghij niet alleen den naem en veurt, maer oock de warcken".

Andries werd aangespoord om zich volledig op de handel te concentreren. "Stelt toch allen uwe sinnen nu daer aen ende nemet ter hartten [...] wandt dat is de meeste vreugde die ick in de weerelt can crijghen, dat ick sien mach dat ghij u daer toe stelt om een man te woorden, ende dat door u de memori van uwen goeden vader verniut mach worde".

Zijn moeder waarschuwde hem ook om goed op zijn woorden te passen en geen aanstoot te geven: "haudt ende toindt alle vrindtschap teghens elken een, op dat ghij in een goeden naem moeght commen". Het zou bovendien "godt oock aengenaem" zijn.

Ook Daniel, die kort tevoren nog zo strijdlustig had geklonken, maande Andries nadrukkelijk tot prudentie. Openhartig, "comme famiglier et vray amy", waarschuwde hij Andries voor de risico's van het vak. Het was vooral moeilijk om te beslissen met wie men in zee ging: "en ce temps ce luy qui est bon peut devenir pauvre". "Les plus grands negocians et avec quels on pense aller le plus sequr sont les premiers que faillissent".

Er waren eindeloze voorbeelden van wat Daniel (wiens Frans steeds meer Italiaanse invloeden ging vertonen) "l'instabilité della fortune" noemde. "Le meilleur qu'on puisse faire est de negocier le sien le plus securement qu'on puisse et se contenter de raisonable gaing [...] cela qu'on amasse peu a peu est durable veu que le fondement est solide".

Maar de manier waarop Andries investeerde bleef aanleiding geven tot zorgelijke vermaningen. Toen hij wilde investeren in schepen die voor de Amsterdamse koopman Willem Bartolotti naar Cyprus gingen, waarschuwde zijn moeder dat ze "niet geeren met Barteloti te doen en saude hebben [...] ick vreese soo seer om met vremde te doen te hebben dat ick 't u niet ghesegghen en can".

Voor ieder individu vormden anderen een bedreiging. Dat was in de eerste plaats een kwestie van de menselijke natuur. De mens was van nature agressief, en geweld speelde in de vroegmoderne samenleving geen geringe rol. Maar in kringen van de burgerelite maakte men zich daar niet dagelijks zorgen over. Men voelde zich eerder bedreigd door de manier waarop anderen hun belangen nastreefden. Men kon eenvoudig het slachtoffer worden van listen van anderen, omdat ieder zijn eigen 'interest' najoeg. Vaak gebeurde dat vanachter een beschaafde, beleefde façade. Een ander was daarom per definitie niet te vertrouwen. De enige uitzonderingen vormden vrienden. Met vrienden had men op grond van verwantschap, genegenheid, blijken van goede gezindheid en regelmatig contact een relatie opgebouwd waarin men vertrouwen kon hebben. In zaken, en ook in de politiek, wendde men zich het liefst tot vrienden. Alle overigen waren vreemden, en dus onbetrouwbaar.

Andries was bepaald geen handelaar uit overtuiging. Nadat zijn zuster was hertrouwd vertrok hij naar Italië, waar hij ondermeer de universiteiten van Padua en Bologna bezocht. Van een reis naar Aleppo werd niets meer vernomen. Zijn vriend Daniel maakte, min of meer noodgedwongen, zijn voorgenomen tocht naar Indië wel. Maar de gedroomde roem leverde de reis niet op. Daniel stierf al in 1618, 28 jaar oud.[29]

Na zijn Italiaanse reis wijdde Andries van der Meulen zich alsnog aan de handel, en na de dood van zijn moeder nam hij de verantwoordelijkheden op zich die pasten bij zijn positie als hoofd van de familie. In die functie beijverde hij zich voortdurend om de vriendschap binnen de familie te bewaren en om de reputatie van de familie tegenover de buitenwereld in stand te houden.

Hij bemiddelde niet alleen voor zijn familie; ook anderen deden regelmatig een beroep op hem. Zo bijvoorbeeld Johanna van Duveland, de bewoonster van het Huijs te Nes, dat zij huurde van de vrouw van Schoonau.[30] Ze vertelde Andries dat de knecht van de vrouw van Schoonau aan de deur was gekomen, "seggende dat mijn kindere sulcken schade in den hof ghedaen hadde en dat mijn peerde viertien nachten van haer hooij ghegeten hadde". Toen ze hoorde dat ze daar twintig gulden voor moest betalen, liet ze de knecht de schade aanwijzen: "soo bracht hij mij bij een apricoosboomken daer een taxken af was". Ze had gezegd dat ze het hooi zou betalen en voor een paar stuivers een nieuw boompje zou kopen. Maar dat was niet geaccepteerd en toen Johanna van Duveland weigerde om twintig gulden te betalen had de vrouw van Schoonau beslag laten leggen op haar koets en paarden. Om die terug te krijgen moest iemand borg voor haar staan. Dat had Andries van der Meulen gedaan.

Johanna van Duveland was bezorgd over de indruk die de zaak zou maken. "Het sal een groote roep maken dat ick borch heb moeten stellen voor soo sobere som, 't is 't eerst van mijn leven dat mijn credit soo kleijn is gheacht geweest". Ze schreef Andries:

> "Men heer, ick ben beschaemt dat U- soo veel moeijtens voor mij ghenomen hebt, en dat deur de grote impertinenty van de vrouw van Schoonau [...] 't is meer schande voor haer als voor mij, evenwel soo wil ick mijn eer voorstaen ende tonen mijn ghelijck. Ick acht mijn reputaty hooch: daer sij schijnt weijnich wercke af te maken".

Ze verzekerde Andries dat ze hem buiten schade zou houden, "en sal altijt tonen dat ick gheneghen ben om met het selve munt te betalen en dat den eenen vrienschap den andere weert is".

---

29 GA Leiden, Daniel van der Meulen 73.
30 RA Utrecht, Van der Muelen 56.

De personificatie van vriendschap, naar Cesare Ripa's *Iconologica of uyt beeldinghe des verstands* (oorspronkelijke druk 1593; Nederlandse vertaling 1644). "Een waerachtigh vriend, 't zy dat hy verre [procol] of nae by [prope] is, van die hy bemint, soo sal dieselve, doch nimmer uyter herten zyn. En hoewel sich de tyd en't geluck veranderen, soo blyft hy oock alle tyd ter liefde van zyne vriendschap, bereyt, te leven en te sterven [mors vita].